Küresel Krizin Kırgızistan Ekonomisine Etkisi ve Türkiye Kırgızistan Ekonomik İlişkilerindeki Gelişmeler

S. Rıdvan Karluk (Anadolu University, Turkey)

Effects of Global Economic Crisis on Kyrgyzstan Economy and Developments in Economic Relations between Turkey and Kyrgyzstan

Abstract

The global crisis which started in September 2008 adversely affected many global economies and also Kyrgyzstan economy. Kyrgyzstan economy which declined and experienced a severe recession in 2009 due to the crisis started recovering from the adverse effects of the crisis after 2010. What lie beneath this positive development is increased foreign exchange revenues abroad and vigor experienced in construction industry and industrial production. The recovery experienced in economies of Russia and neighbor Kazakhstan resulted in increased exports and thus increased revenues in foreign currencies obtained from foreign countries. The political disturbances experienced in Bishkek in April 2011 and ethnic conflicts experienced in southern Kyrgyzstan in June 2011, created an adverse effect on the economy. The crisis resulted in degradation of investment environment, adversely influenced the foreign investments and increased the current account deficit. These developments adversely influenced the banking sector too. The government attempted to diminish effects of the crisis through financial incentives. The budget deficit emerged as a result of crisis was attempted to be closed through support secured from International Monetary Fund (IMF). IMF, World Bank and Asian Development Bank lent great support to invigorating Kyrgyzstan economy after events of April and July. According to IMF, if political instability goes on in Kyrgyzstan in medium and long term, economic problems shall continue. Uncertainties in banking sector are amongst the main factors which increase the economic risks. Recovery of Kyrgyzstan economy is dependent on medium term financial policy measures to be applied to the economy and balancing the foreign trade.

JEL Code: F15

1 Kırgızistan Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi ve Orta Asya İçin Önemi

Kırgızistan, Kırgız ülkesi anlamına gelir. Kırgız isminin kökeni hakkında birkaç teori vardır. Bunlardan birincisi -iz eki (iki - iz=ikiz vb.) almış kırktır. Yani Kırk-ız, Kırklar'dır. Nadir Devlet'e göre ise Çağdaş Kırgız adı Türkçe'de kır - gez'mekten gelmektedir. (Nadir Devlet, s.5)

M.Ö. 2. yüzyıldan 1. yüzyıla kadar Hun egemenliğinden ayrılan Kırgız kabileleri Orta Asya'da Yenisey ve Baykal bölgelerine göçmüşlerdir. Bu bölgede M.S. 6. yüzyıldan 13. yüzyıla kadar hüküm süren ilk Kırgız Devleti olan Kaganat'ı, 840 yılında ise Uygur Devletini yıkarak kendi devletlerini kurmuşlardır. Daha sonra bugün yaşadıkları topraklara gelen Kırgızlar, Karahanlılar döneminde Müslümanlığı kabul etmişlerdir. 1862'den itibaren Rusya'nın, 1919-1920 yıllarında ise Sovyet hakimiyetine girmişlerdir.

SSCB döneminde Kırgızistan 1924 anayasasıyla Rus Sovyet Federe Sosyalist Cumhuriyeti içinde Kara Kırgız Özerk Bölgesi olarak yer almış, 1925 yılında adı Kırgız Özerk Bölgesi olarak değiştirilmiş, 1936 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir. Kırgızistan, Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci içine girmesi üzerine 15 Aralık 1990'da egemenliğini, 31 Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan etmiş, 21 Aralık 1991'de diğer dört Orta Asya cumhuriyeti ile birlikte Bağımsız Devletler Topluluğu'na katılmıştır. (Yeniçeri, s.13)

Bağımsızlıktan 2005 yılına kadar Cumhurbaşkanlığı görevini Askar Akayev yerine getirmiştir. Kırgızistan'ın güneyinde Oş şehrinde başlayan ayaklanma hareketi sonucunda 24 Mart 2005 tarihinde Başkent Bışkek'te meydana gelen karışıklıklar sonunda Cumhurbaşkanı Akayev ülkeyi terk etmiş, Devlet Başkanlığı ve Başbakanlığa muhalefet lideri Kurmanbek Bakiyev getirilmiştir. (Değirmenci, s.5)

10 Temmuz 2005 tarihinde gerçekleştirilen Cumhurbaşkanlığı seçimi sonucunda Kurmanbek Bakiyev Cumhurbaşkanı seçilmiş, Cumhurbaşkanlığı adaylığından kendisi lehine çekilen Feliks Kulov'u Başbakan olarak atamıştır. 19 Aralık 2006 da Başbakan Feliks Kulov ve Bakanlar Kurulu istifa etmiştir. Yeni Anayasa 29 Aralık 2006 da kabul edilmiş, 16 Ocak 2007 tarihinde de yürürlüğe girmiştir.

Yeni anayasanın kabul edilmesi sonrası Cumhurbaşkanı tarafından Başbakanlığa iki defa Feliks Kulov teklif edilmesine rağmen Parlamento bu teklifi uygun bulmamıştır. Aynı kişinin üçüncü kez aday gösterilmesi halinde Parlamento'nun kabul zorunluluğu bulunmasına rağmen Cumhurbaşkanı Başbakanlığa Tarım, Su ve İşleme Endüstrisi Bakan Vekili Azimbek İsabekov'u aday göstermiş, Parlamento'nun onaylamasından sonra İsabekov 29 Ocak 2007 tarihinde görevine başlamıştır. (Karaağaçlı, s.11)

Bunun üzerine muhalefet, eski başbakan Feliks Kulov öncülüğünde 2007'nin ilkbaharında mitinglere başlanacağını açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Mart ayı sonunda siyasi durumun yumuşatılması amacıyla Başbakan Azimbek İsaev'in istifasını kabul etmiş ve muhalefetin öncülerinden olan Almaz Atambaev'i Başbakanlığa aday göstererek Parlamento'dan onay almıştır.

Milletvekillerinin talebi üzerine 14 Eylül 2007 tarihinde toplanan Anayasa Mahkemesi, Kırgızistan halkına anayasa ile verilmiş hakların çiğnendiği gerekçesi ile halk oylamasına sunulmayan 29 Aralık 2006 tarihli anayasanın geçersiz olduğuna karar vermiştir. Cumhurbaşkanı tarafından 19 Eylül 2007 tarihinde alınan karar ile anayasa değişikliğinin 21 Ekim 2007 tarihinde halk oylamasına sunulmasına karar verilmiştir.

21 Ekim 2007 tarihinde gerçekleşen halk oylamasında halkın %76'sının oyu ile Anayasa değişikliği kabul edilmiştir. Anayasa gereği Cumhurbaşkanı görevinin sona ermesi gerekçesi ile Almazbek Atambaev'i görevden almıştır. Yeni anayasaya uygun olarak 16 Aralık 2007 tarihinde Parlamento seçimleri yapılmıştır. Seçimlere 12 parti katılmış, %5 ülke geneli ve %0,5 bölge barajını aşanlar %47 oyla Cumhurbaşkanı öncülüğünde kurulan Akyol, %5'lik oranla Kırgızistan Komünist Partisi ve %5'lik oyla Kırgızistan Sosyal Demokrat Partisi olmuştur. Partiler sırasıyla 71, 11 ve 8 koltuğa sahip olmuşlardır.

Parlamento'da büyük çoğunluğu elde eden Akyol Partisi eski hükümette Sanayi, Enerji ve Yakıt Kaynakları Bakanı İgor Çudinov'u Başbakanlığa aday göstermiş, Çudinov 24 Aralık 2007 tarihinde görevine başlamıştır. 2007-2009 yıllarında görev yapan Çudinov'un yerine daha sonra Daniyar Usenov atanmıştır.

Bu dönemde alınan kararlardan ve yolsuzlukların artmasından dolayı halkta hoşnutsuzluklar başlamıştır. 6 Nisan 2010 tarihinde Talas'ta karşı gruplar vilayet binasını basıp valiyi rehin almışlardır. 7 Nisan 2010 tarihinde Cumhurbaşkanlığı hizmet binasının (Beyaz Ev) önündeki meydana 50 bin kişi toplanmış, protestoculara açılan ateş sonucunda 100'e yakın kişi ölmüştür.

Aynı gün Beyaz Ev protestocular tarafından işgal edilmiş, Cumhurbaşkanı Bakiyev Beyaz Rusya'ya kaçmıştır. Geçici Hükümet Başkanlığına gelen Roza Otunbaeva 7 Nisan akşamı iktidarı ele geçirdiklerini duyurmuştur. 11 Nisan 2010'da ülkenin güneyinde yüzlerce kişinin ölümüne sebep olan Kırgızlar ile Özbekler arasında çatışmalar meydana gelmiştir.

27 Haziran 2010 tarihinde yapılan anayasaya halk oyuna sunulmuş ve halkın %90,57'si anayasayı onaylamıştır. Bunun sonucunda Kırgızistan'da Parlamente Cumhuriyet kurulmuştur. Geçici Hükümet Başkanı Roza Otunbaeva tekrar seçilmemek şartıyla 31 Aralık 2011 tarihine kadar Geçiş Dönemi Cumhurbaşkanı olarak görevde kalmıştır. Parlamento seçimlerinin tarihi 10 Ekim 2011 olarak belirlenmiştir.

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) içindeki Kırgızların %88,5'i Kırgızistan'da yaşamaktadır. Geri kalan Kırgızlar başta Özbekistan ve Tacikistan olmak üzere BDT'deki diğer ülkeler dağılmıştır. Kırgızistan'da 1999 sayımına göre nüfusun %69,9'u Kırgız, %13,8'i Özbek, %12,5'i Rus, %1,1'i Dungan, %1,1'i Uygur, %5,7'i diğer etnik gruplardan oluşmaktadır. Nüfusun %75'i Müslüman, %20'i Rus ortodokstur.

Kırgızistan'ın resmi dilleri Kırgızca (% 64,7) ve Rusçadır. (% 12,5) Daha sonra Özbekçe (13,6) gelmektedir.

Ülkede yerleşik Türk nüfusu (Ahıska ve Kırım Türkleri) 35.700 civarındadır. Kırgızistan'da yaşayan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı sayısı 6 bindir. Bağımsızlığı izleyen dönemde Rus ve Alman kökenli Kırgız vatandaşlarının ülkeyi terk etmeye başlamışlardır.

2 Kırgızistan Türkiye İlişkileri

Türkiye, 16 Aralık 1991 tarihinde Kırgız Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını tanıyan ilk ülke olmuş ve iki ülke arasında 29 Ocak 1992 tarihinde diplomatik ilişki kurulmuştur. 29 Ocak 1992 tarihli protokol uyarınca karşılıklı olarak büyükelçilikler açılmıştır. 23 Aralık 1991'de Kırgızistan devlet başkanı Askar Akayev ilk resmi ziyaretini Türkiye'ye yapmış ve bu ziyarette çok sayıda işbirliği anlaşması imzalanmıştır.

Kırgızistan ile Türkiye arasında 29 Mayıs 1991 tarihinde Ankara'da imzalanan Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Protokol ile başlayan ekonomik ve ticari ilişkiler hızla gelişmiş, 25 Aralık 1991'de Türk-Kırgız İş Konseyi oluşturulmuştur. Kırgızistan'da faaliyet gösteren sanayici ve işadamlarını bir araya getirmek amacıyla Bişkek'te Kırgızistan-Türkiye İşadamları ve Sanayiciler Birliği (KITİAD) kurulmuş, TİKA Bişkek Ofisi açılmıştır.

Bağımsızlığın kazanılmasından sonra ekonomik ilişkilerdeki gelişme sonucunda Kırgızistan'da yatırım yapan Türk firmaları sayısı hızla artmıştır. Türk firmaları ağırlıklı olarak küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Bu işletmeler otel, fırın, deri, taahhüt ve telekomünikasyon alanlarında faaliyet göstermektedir. Ülkede üstlendikleri yatırımlar arasında Coca-Cola fabrikası ve dağıtım şirketleri, Bişkek-Oş karayolu ıslah projesi, Narın ve Talas şehirlerinde 3.500 abonelik sayısal santrallerin kurulması, TV montaj ve üretimi, deri ve kürk işleme ile yağ üretim tesisleri gelmektedir.

1-2 Şubat 2011 tarihlerinde Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve Devlet Bakanı Zafer Çağlayan Kırgızistan'a resmi bir ziyaret gerçekleştirmişlerdir. Bu ziyaret esnasında Türkiye-Kırgızistan İş Forumu düzenlenmiştir. Kırgızistan Başbakanı Almazbek Atambayev, 28 Nisan 2011 tarihinde Ankara'da temaslarda bulunmuş ve Türkiye-Kırgızistan Ticaret ve Yatırım Forumu'na katılmıştır. Bu ziyaret sonucunda Türkiye Kırgızistan'ın 50

milyon dolarlık borcunu silmiştir.

Atambayev, Başbakan Erdoğan ile yaptığı görüşmeyi şöyle anlatmıştır: *“Tayyip Ağabeyi para vermesi için sıkıştırdık. ‘Beni niye sıkıştırıyorsun?’ dedi. Ben de ‘Başka bir ağabeyimiz yok’ dedim. Tayyip Bey 50 milyon dolar borcumuzu sildi.”*(Milliyet, 28 Nisan 2011)

Atambayev, Ankara ziyaretinin ardından ülkesinde başkanlık sisteminden parlamenter sisteme geçildiğini belirterek şunları söylemiştir: *“Bizim başkanlar 20 senede bir bina yapmamış, hep çalmış, çalmış. Bunun için bu sistemden vazgeçtik. Gelecekte Avrupa Birliği Türkiye’yi alır mı bilmiyorum ama dileğim Ankara’dan Moskova’ya kadar bir birlik olmasıdır.”* Devlet Bakanı Ali Babacan ise iki ülke arasında 100 anlaşma imzalandığını, karşılıklı vizelerin kaldırılması anlaşmasının büyük önem taşıdığını açıklamıştır.

3 Kırgızistan Ekonomisinin Genel Durumu

Orta Asya Cumhuriyetleri’nden Kırgızistan, 5,3 milyon nüfusu ile küçük bir ülkedir. Yıllık nüfus artış hızı yüzde 1,3’tür. Okuma yazma oranı çok yüksektir. (98,7) Halkın %23’ü yüksek öğrenim kurumlarından, %75,3’ü orta öğrenim okullarından mezundur. Ülkede Manas, Atatürk Ala-Too, İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız-Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü olmak üzere dört Türk üniversitesi, Türkiye’den işadamlarının desteklediği Araşan İlahiyat Fakültesi, Anadolu Kız Meslek Lisesi, Anadolu Lisesi ve Sebat Eğitim Kurumlarına ait 14 lise bulunmaktadır.

Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra dış ticaret politikalarını liberalleştirmeye başlamış, 1998 yılında BDT ülkeleri arasında Dünya Ticaret Örgütü (WTO) üyesi olan ilk ülke olmuştur. Ülke küresel dünyanın tüm önemli uluslararası ekonomik kuruluşlarına üyedir: BM, AGİT, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi (AAOK), ECO, İKÖ, Dünya Bankası, IMF, ILO, Avrupa Kalkınma ve İmar Bankası (EBRD), Uluslararası Sivil Havacılık Teşkilatı (ICAO), UNIDO, WHO, UNESCO, Uluslararası Finans Kuruluşu (IFC), İslam Kalkınma Bankası, Uluslararası Enerji Ajansı, Asya Kalkınma Bankası, BM Asya Pasifik Ekonomik ve Sosyal Komisyonu (ESCAP), Dünya Ticaret Örgütü, Bağlantısızlar Örgütü (gözlemci). (Karluk, s.355)

2010 yılındaki ulusal geliri 4,6 milyon, kişi başına düşen geliri ise 846 dolardır. Dünya ticareti içindeki payı 0,02’dir. Kırgızistan’da sınırlı miktarda petrol ve doğal gaz rezervi bulunmakta ve iç talebin ancak %12’sini karşılamaktadır. Kömür kaynakları yetersizdir. Elektrik enerjisi üretimi Kırgızistan’daki temel endüstrilerden biridir. Elektrik hidroelektrik santrallerinde üretilmekte ve düşük fiyattan tüketiciye sunulmaktadır.

2009 yılında elektrik fiyatlarının iki kat artmasına halk büyük tepki göstermiş, 2010 yılında halk ayaklanmasının nedenlerinin biri olmuştur. Ülke hidroelektrik kaynakların genişliği bakımından Rusya ve Tacikistan’ın ardından BDT ülkeleri arasında üçüncü sıradadır. Tien Şan dağlarındaki buzulların erimesiyle yıllık 55.000 Gigawatt saatlik bir potansiyel olduğu tahmin edilmektedir.

Uluslararası Para Fonu’nun verilerine göre Kırgızistan ekonomisi 2010 yılı dışında makul bir büyüme hızına ulaşmıştır. 2000- 2011 döneminde sadece 2010 yılında büyüme hızı negatif (-1,4) olmuştur. Kırgızistan’ın 2007 yılından sonra büyüme hızının düşmesi, küresel krizin sonucudur. IMF’nin 2011 yılı için %5 öngörüsü, krizin etkilerinin ortadan kalkmaya başlamasının bir göstergesidir. (IMF, Regional Economic Outlook)

Kırgızistan’da fiyatlar son yıllarda artış eğilimine girmiştir. Bu artışta, küresel krizin etkisi büyük olmuştur. 2008 yılında, 1998 Rusya krizinden sonraki en hızlı fiyat artışı yaşanmıştır. Bunda en büyük etken %40’lara ulaşan gıda fiyatlarındaki sıçramadır. Kırgızistan’da yiyecek fiyatlarının enflasyon sepeti içindeki payı %58 civarındadır.

Ülkede ekmek ve unlu ürünlerde yıllık enflasyon oranı %62,6, hayvansal ve bitkisel yağlarda %49,3 civarındadır. Fiyat artışları 2009 ve 2010 da tek haneye düşmüştür.

Ekonominin sağlıklı bir yapıya kavuşması için enflasyonla mücadele önceliklidir. IMF petrol ve gıda fiyatlarında bu yıl %15 ile %18 oranında bir artış öngörmektedir. IMF’nin bu yılki enflasyon beklentisi ise %10 civarındadır. (IMF, Public Information Notice)

GSMH’nin yüzdesi olarak kamu mali dengesi 2008 yılı dışında devamlı eksi değerdedir. Bu durum Kırgızistan ekonomisinin kırılgan bir yapıda olduğunu göstermektedir. GSMH’nin yüzdesi olarak kamu brüt borcundaki azalma olumlu bir gelişmedir.

GSMH’nin yüzdesi olarak cari işlemler dengesinin giderek artması, Kırgızistan’ın önemle üzerinde durması gereken bir sorundur. Avrupa Birliği’nin bazı ülkelerinde ortaya çıkan krizin tüm dünyaya yayılması durumunda dış denge sorunu ülkeler bu muhtemel krizden çok daha çabuk etkilenebilirler. GSMH’nin yüzdesi olarak toplam brüt dış borcun azalma eğiliminde olması ise olumlu bir gelişmedir.

	2000-05	2006	2007	2008	2009	2010	2011
GSMH Büyüme Hızı (%)	4.1	3.1	8.5	7.6	2.9	-1.4	5.0
Tüketici Fiyatları (%)	6.5	5.6	10.2	24.5	6.8	7.8	18.8
Kamu Mali Genel Dengesi (GSMH'nın Yüzdesi)	-5.6	-2.1	-0.3	0.0	-3.6	-6.5	-8.9
Toplam Kamu Brüt Borcu (GSMH'nın Yüzdesi)	103.7	72.5	56.8	48.5	58.0	62.6	59.5
İhracat (Milyar dolar)	0.8	1.5	2.2	3.0	2.8	2.6	3.4
İthalat (Milyar dolar)	0.9	2.3	3.2	4.7	3.7	4.1	5.2
Cari İşlemler Dengesi (Milyar dolar)	0.0	-0.1	0.0	-0.4	0.1	-0.3	-0.4
Cari İşlemler Dengesi (GSMH'nın Yüzdesi)	-0.1	-3.1	-0.2	-8.1	2.0	-7.4	-8.7
Toplam Brüt Dış Borç (GSMH'nın Yüzdesi)	107.1	77.7	60.2	45.1	58.2	68.3	63.6
Brüt Resmi Rezervler (Milyar dolar)	0.4	0.8	1.2	1.2	1.6	1.7	1.8

Tablo 1. Kırgızistan'ın yıllara göre makro ekonomik dengeleri.

Kaynak: IMF, Regional Economic Outlook, May 2011

	2008	2009	2010
GSYİH (Milyon Som)	185.013,6	196.423,1	212.177,4
GSYİH (Milyon dolar, piyasa fiyatlarıyla)	5.059,2	4.579,7	4.616,6
Reel GSYİH Artış Oranı (%)	7,6	2,9	-1,4
Kişi Başına (GSYİH, dolar)	968,4	888	864
Enflasyon Oranı, (%)			
Tüketici Fiyat İndeksindeki Yıllık Artışı (%)	24,5	6,8	7,8
İşgücü (faal nüfus)	2.343.800	2.184.300	2.216.400
İşsizlik oranı (%)	11,2	10,3	8,4
Yurt Dışında Çalışan İşçi Sayısı	490.000	420.000	460.000
GSYİH Sektörel Büyüme Hızları (%)			
Tarım	0,7	7,4	-2,8
Sanayi	14,9	-6,4	9,8
Hizmet	8,8	1,4	-4,7
Dış Ticaret (Bin dolar)	5.699.000	4.475.900	5.265.500
İhracat	1.641.500	1.439.000	2.027.800
İthalat	4.057.000	3.036.900	3.237.700
Denge	-2.415.500	-1.597.900	-1.209.900
Dünya Ticareti İçindeki Payı (%)	0,02	0,02	0,02
Ülke Toplamı İçinde Türkiye'nin Payı (%)			
İhracat	2,7	2,5	1,83
İthalat	2,2	2,4	2,61
Kamu Dış Borç Stoku (Milyon dolar)	2.127,9	2.475,6	2.615,7
Sabit Yabancı Sermaye Yatırımları (Bin dolar)	653.223,2	556.741,1	445.962,8
Emisyon Hacmi (Milyon som)	30.559,8	35.738,7	
Seçilmiş Oranlar (%)			
İhracat/İthalat	40,4	47,4	62,0
İhracat/GSYİH	32,4	31,4	43,0
İthalat/GSYİH	80,2	66,3	70,0

Tablo 2. Kırgızistan ekonomisine ilişkin ekonomik göstergeler.

Kaynak: Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu ve Kırgız Merkez Bankası (T.C.Bişkek Büyükelçiliği)

Kafkaslar ve Orta Asya Ülkelerinin Büyüme Hızları	2009	2010	2011 (Projeksiyon)
Kafkaslar ve Orta Asya	3.7	6.6	5.7
Petrol ve Doğalgaz İhracatçısı Ülkeler	4.9	7.1	5.8
Azerbaycan	9.3	5.0	2.8
Kazakistan	1.2	7.0	5.9
Türkmenistan	6.1	9.2	9.0
Özbekistan	8.1	8.5	7.0
Petrol ve Doğalgaz İthalatçısı Ülkeler	-3.5	4.0	5.2
Ermenistan	-14.2	2.6	4.6
Gürcistan	-3.8	6.4	5.5
Kırgızistan	2.9	-1.4	5.0
Tacikistan	3.9	6.5	5.8
Bağımsız Devletler Topluluğu	-6.4	4.6	5.0
Rusya	-7.8	4.0	4.8
Çin	9.2	10.3	9.6

Tablo 3. Kafkasya ve Orta Asya ekonomileri için büyüme hızları.

Kaynak: IMF, World Economic Outlook, ülke ve IMF tahminleri

Kırgızistan, 198.500 km² yüzölçümü ile Türkiye'nin yaklaşık dörtte biri büyüklüğündedir. Ülkenin % 6'sı ormanlardan ve % 4,2'si buzullardan oluşmakta, Tanrı ve Altay sıradağları ülkeyi birbirinden ayıran vadilere bölmektedir. Yüksek dağlardan çıkan düzensiz ve yüksek akış hızına sahip nehirler ulaşım elverişli değildir. Elektrik enerjisi üretimi için kullanılan Narın, Tar, Kurşab, Talas, Alay, Çuy ve Kızılsu başlıca nehirleridir.

Kırgızistan su kaynağı bakımından zengin bir ülkedir. Bu kaynağın %90'ı tarıma, %7'si sanayi sektörüne, geri kalan %3'ü ise içme suyu dahil diğer alanlara aktarılmaktadır. Ülkedeki 3.000'e yakın gölün en büyüğü 6202 km² genişliği ile dünyanın 2'nci en büyük dağ gölü olan Issık Göl'dür.

Kırgızistan'da 2,2 milyon civarındaki işgücünün %32,4'ü tarım, %39,5'i hizmetler, %12,5'i sanayi sektöründe çalışmaktadır. İşsizlik oranı 2010 yılında %8,4'tür. Kayıtlı işsizlerin %52,7'si kadındır. Kırsal kesimde uzun dönemli işsizlik oranı %70 civarındadır. Asgari ücret 600 Som'dur. Bişkek ve çevresi için asgari ücret 150-200 dolar arasındadır.

Küresel krize bağlı olarak artan işsizlik ve reel gelirden düşüş ülkede yoksulluğu yaygınlaştırmıştır. Ekonomik istikrarsızlığın artması sonucu 1994 yılında IMF'den ilk almıştır. 20 Aralık 1998'de WTO üyesi olduğu için Orta Asya ülkeleri arasında liberal dış ticaret politikaları benimseyen ilk ülkedir.

1993 yılında ulusal para tedavüle girmiş, fiyatlar serbest bırakılmış, tarım sektöründe reform yapılmış, kamu varlıkları özelleştirilme kapsamına alınmıştır. Bu önlemler sonucunda ekonomide 1996 yılından sonra düzelme başlamıştır.

2008 ve sonrasında kriz Kırgızistan ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. (Günal, s.29) Büyüme hızı 2009'da %2,9'a gerilemiş ve 2010 yılında ise -%1,4 olmuştur. IMF'ye göre 2011 yılı için büyüme hızı tahmini %5'tir. Bu tahmin, küresel krizin olumsuz etkisinin giderek ortadan kalkacağına bir göstergesidir.

2010 yılında Kumtor altın madeni üretimi dışarıda tutulduğunda ulusal gelir -%2,1 oranında gerilemiştir. Maden üretimi ile beraber değerlendirildiğinde ulusal gelirdeki düşüş -%1,4'tür. Dünya finans krizinin ülke ekonomisine yansımaları sonucunda 2010 yılında kişi başına düşen ulusal gelir önceki yıla göre %2,7 oranında azalmıştır.

Kırgızistan ekonomisinde tarım sektörü ağırlıklı bir yere sahiptir. 2010 yılında ülkede üretilen gelirin %18,5'i bu sektör kaynaklıdır. Ekilebilir alanların toplam yüz ölçüme oranı %7'dir. Bu sebeple hayvancılık sektörde önemli bir yere sahiptir. Tarımsal üretimin %55'i ev işletmelerinde gerçekleştirilmektedir.

İmalat sanayinin ulusal gelir içindeki payı %15,97'dur. Sanayi üretiminin en önemli alt sektörü gıda işleme sanayiidir. Gıda işleme, aynı zamanda en çekici yabancı yatırım alanıdır. Sanayi üretiminin %80'i imalat sektörü kaynaklıdır. 2010 yılında ulusal gelirin %45,9'u hizmet üretiminden kaynaklanmıştır. Ticaret, otomobil ve özel kullanım eşyalarının tamiri (%16,1) ile ulaştırma ve iletişim (%9,1) diğer önemli alt hizmet sektörleridir.

Kırgızistan'da sektörde özel işletmelerin ağırlığı vardır. Ülkede 1 Ocak 2010 tarihi itibarıyla 24.500 şirket faaliyet göstermektedir. Bunların %13,1'i devlet şirketleri olup, özel şirketlerin toplamdaki payı %69,4'tür. Şirketler Bişkek'te yoğunlaşmıştır. Şirketlerin büyük çoğunluğu küçük işletmelerdir. Orta ve büyük işletmelerin payı sırasıyla %14,4 ve %6,8'dir.

2009 yılında 2,48 milyar dolar olan dış borç, 2010 yılında da 2,62 milyar dolara ulaşmıştır. Bu sebeple Kırgızistan, "Çok Borçlu ve Yoksul" (Heavily Indebted Poor Countries: HIPC) gelişme yolunda olan 40 ülke arasındadır. (Alma Lucía Romero-Barrutietia, vd, s.6) 1999 yılında Dünya Bankası'na katılan Kırgızistan'ın

yüksek dış borç yükü Paris Kulübü çerçevesinde yeniden yapılandırılmıştır. (Paris Club, s.6)

Kırgızistan, yüksek dış borcu dikkate alarak, yeni borçların mali yapısının reformuna yönelik olarak 2001 yılında uluslararası kreditor kuruluşlar tarafından oluşturulan BDT-7 girişimine dahil olmuştur. Kırgızistan için Dünya Bankası, IMF ve Asya Kalkınma Bankası tarafından 2003-2010 dönemini kapsayan 2 milyar dolarlık Yoksulluğu Azaltma Programı geliştirilmiştir.

Bağımsızlık sonrasında Kırgızistan'da bankacılık sistemi yeniden düzenlenmiştir. Ülkedeki 22 ticari bankanın 15'i yabancı sermayelidir. Sermayesinin yarısından fazlası yabancı sermayeye ait olan 10 banka olmasına rağmen bankacılık hizmetleri gelişmemiştir. Bu sebeple nakde dayalı ekonomi ağırlıktadır.

Kırgızistan'a 1995 yılından sonra giren doğrudan yabancı sermaye miktarı 3.818 milyon dolardır. Bunun %32,3'ü BDT ülkelerine aittir. 2010 yılında ülkeye 446 milyon dolar doğrudan yabancı sermaye girmiştir. Bu sermayenin %32,3'ü BDT ülkeleri kaynaklıdır. 2009 yılına göre BDT ülkelerinden gelen doğrudan yatırımlar %20'lik azalmıştır. Bunun sebebi 2010 yılında Kırgızistan'da meydana siyasi ve sosyal istikrarsızlıktır.

7 Nisan 2010 ve 10 Haziran 2010 olaylarının ekonomiye olumsuz etkisi büyük olmuştur. Uzun süre siyasi istikrarın sağlanamaması, komşu ülkeler Kazakistan ve Özbekistan kapılarının kapalı olması gibi nedenlerden dolayı ekonomide resesyon başlamış, planlanan yatırımlardan vazgeçilmiş veya ertelenmiştir. (Dikambaev, s.17)

Kırgızistan büyük ölçüde bölge ülkeleriyle ticaret yapmaktadır. Dünya ticareti içindeki payı çok azdır. İhracatı komşularının ithalat performansına bağlıdır. 1998 Rusya krizinde rublenin değerinin düşmesi sonucunda Rusya'nın ithalatındaki azalma ile Kazakistan'ın Rusya'dan ithalatı kısmak için %200 oranında gümrük vergilerini arttırması, Kırgızistan'ın ihracatını olumsuz etkilemiştir.

Kırgızistan'ın ithalatında ilk sıradaki ülkeler Rusya (%33,8), Çin Halk Cumhuriyeti (%21,9), Kazakistan (%12,5), ABD (%5,9) ve Özbekistan'dır (%3,2). Ülkenin ithalatında BDT ülkelerinin payı %56,5 civarındadır. BDT ülkeleri, %36'lık oranla Kırgızistan'ın en önemli ihracat yaptığı bölgedir. İhracatında İsviçre %19,1, Birleşik Arap Emirlikleri %14,9, Rusya %12,7, Kazakistan %9 ilk sıralarda yer alan ülkelerdir.

Altın, 1997 yılında Kumtor madeninde üretimin başlamasından sonra ülkenin en büyük ihracat kalemi olmuştur. Altın, ülkenin ihracat gelirlerinin ortalama %37'ni oluşturmakta, BDT ülkeleri dışına yapılan ihracatın %32'ne denk gelmektedir. Tekstil ihracatı ağırlıklı olarak Rusya'ya gönderilen hazır giyim ürünlerinden oluşmaktadır.

Önemli ihraç ürünleri arasında kıymetli metaller (altın), organik olmayan kimyasal maddeler, tekstil ve hazır giyim, sebzeler, süt ve süt ürünleri, elektrik, meyveler, pamuk lifi sayılabilir.

İthalatında ilk sıralarda kerosin ve benzin gibi mineral ürünler bulunmaktadır. Daha sonra giyim ve aksesuarları, ilaçlar, et ve et ürünleri (kanatlı), buğday, doğal gaz gelmektedir.

Kırgızistan, Gümrük Tarifeleri ve Ticareti Genel Anlaşması (GATT) ve Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) çerçevesinde oluşturulan Genel Tercihler Sistemine (GTS) dahil olduğu için GTS kapsamında tek taraflı tercihlerden yararlanmaktadır.

BDT bölgesi ülkeleriyle gerçekleştirdiği serbest ticaret anlaşmalarından sonra Rusya Federasyonu (Mart 1993), Ermenistan (Ekim 1995), Moldova (Kasım 1996), Ukrayna (Aralık 1997), Kazakistan (Kasım 1995), Özbekistan (Mart 1997), Beyaz Rusya (17 Mart 2000), Tacikistan (Aralık 2001) ve Azerbaycan (Ocak 2004) ile serbest ticaret anlaşmaları imzalamıştır.

Türkmenistan dışında tüm BDT ülkeleri Kırgızistan'ın ihracatına, Kırgızistan ise BDT ülkelerinden gelen tüm ürünlere serbest ticaret rejimi uygulamaktadır. Gürcistan ile 1997'de yapılan Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması 6 Ocak 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu anlaşma tercihli rejim içermemektedir.

(Bin dolar)	2008	2009	2010	Değişim (%)
İhracat	1 641 500,00	1 439 000,00	2 027 800	21,2
İthalat	4 057 500,00	3 036 900,00	3 237 700	6,5
Hacim	5 699 000,00	4 475 900,00	5 265 500	11,7
Denge	-2 416 000,00	-1 597 900,00	-1 209 900	-25,0

Tablo 4. Kırgızistan İstatistik Kurumu verilerine göre Kırgızistan'ın yıllara göre dış ticareti.

Kaynak: Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu (T.C.Bişkek Büyükelçiliği) Kırgızistan İstatistik Kurumu Temmuz ayında tarım ürünleri ihracatı kayıt dışı tahmini düzeltmeleri yapmaktadır.

4 Türkiye ile Ekonomik ve Ticari İlişkiler

Türkiye, Kırgızistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülkedir. Türkiye ve Kırgızistan arasında ekonomik ilişkilerinin geliştirilmesine yönelik olarak 29 Mayıs 1991 tarihinde Ankara'da Ekonomik ve Ticari İşbirliğine Dair Protokol imzalanmıştır.

Kırgızistan'da 1 milyon dolarını aşan yatırıma sahip Türk girişimci sayısı 25'tir. Kırgızistan'da 200 civarında

KOBİ niteliğinde Türk firması ticari faaliyet göstermektedir. Türkiye’de ise 78 adet Kırgız sermayeli şirket bulunmaktadır.

Türkiye’nin Kırgızistan’da 400 milyon doları aşan yatırımı vardır. Türkiye’nin Kırgızistan’daki yabancı yatırımlar içinde payı %12 civarındadır. Türkiye’yi ABD, İngiltere, Almanya, Güney Kore, Çin Halk Cumhuriyeti gibi diğer önemli yabancı yatırımcılar izlemektedir.

Ülkedeki Türk sermayeli yatırımlar içecek, bisküvi, şekerleme, çikolata gibi çeşitli gıda ürünleri yanında, mobilya, temizlik maddeleri, çay, un, tuz, şeker, boya, pvc ve plastik boru, yapı malzemeleri üretimi ile alışveriş merkezi işletmeciliği, marketçilik, bankacılık, tekstil üretimi, matbaa, turizm acenteliği, eğitim işletmeciliği ve inşaat alanlarındadır.

Bağımsızlık sonrasında ticari ilişkiler hızla artarken, 1998 ve 1999 yıllarında düşüş görülmüştür. Bu düşüşün temel sebebi, Uzakdoğu Asya’da başlayan ve daha sonra Rusya Federasyonu’nu derinden etkileyen ekonomik krizdir.

Kırgızistan Türkiye’nin dış ticaretinde %0,05 paya sahiptir. İkili ticarete Türkiye’nin dış ticareti gerek TÜİK ve gerekse Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu verilerine göre fazla vermiştir.

Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye, Kırgızistan’ın ithalatında Rusya, Çin Halk Cumhuriyeti, Kazakistan, ABD, Özbekistan, Beyaz Rusya, Almanya ve Japonya’dan sonra 9’ncü, buna karşılık Türkiye Kırgızistan’ın ihracatında İsviçre, Birleşik Arap Emirlikleri, Rusya, Kazakistan, ABD, Özbekistan ve Fransa’dan sonra 8’nci sıradadır.

Kırgızistan ile Türkiye arasında dış ticaret 1992 yılında başlamıştır. 1994 yılında 18 milyon dolar olan dış ticaret hacmi, 1995’te 41 milyon dolar olmuş, 1996’da 52 milyon dolara ulaşmıştır. 1997 yılından sonra dış ticaret hacmi artış hızını kaybetmiştir.

1998 Rusya krizinin Kırgızistan ekonomisi üzerinde yaptığı olumsuzluk sebebiyle 1998 yılında ticaret hacmi 44 milyon dolara, 1999 yılında ise 27 milyon dolara gerilemiştir. Sonraki yıllarda ticaret hacmi artmış ve 2008 yılında en yüksek hacim olan 239 milyon dolara ulaşmıştır.

TÜİK’in 2010 yılı verilerine göre Kırgızistan ve Türkiye arasındaki ticaret hacmi 160,125 milyon dolar olmuştur. Bu yılda Türkiye’nin ihracatında %7,7 oranında, Kırgızistan’ın ihracatında %1,7 oranında düşüş yaşanmıştır.

Bunun sebebi, Kırgızistan’da 2010 yılı Nisan ve Haziran aylarında yaşanan halk ayaklanması sonucunda iş yerlerinin yağmalanması, küresel finansal kriz, ülkeden yabancı sermayenin çıkışı, sosyal ve ekonomik istikrarsızlık sebebiyle toplam talebin azalması ve petrol ürünleri fiyatlarındaki artıştır.

Dış Ticaret	2008	2009	2010
Türkiye ile Ticaret (Bin dolar, Milli İstatistik Kurumu *)	136.072	109.374	121.908
Türkiye’nin ithalatı	45.001	36.654	37.209
Türkiye’nin ihracatı	91.071	72.720	84.699
Denge	46.070	36.066	47.490

Tablo 5. Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu’na göre Türkiye Kırgızistan dış ticareti.

Kaynak: Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu. Kırgızistan Milli İstatistik Kurumu verilerine göre Türkiye Kırgızistan dış ticaret hacmi 2010 yılında 122 milyon dolar olmuştur. Türkiye’nin Kırgızistan’a yönelik 2010 yılı ihracatı 84,6 milyon dolar; ithalat ise 37,2 milyon dolardır.

Yıllar	İhracat (FOB)	Değişim (%)	İthalat (CIF)	Değişim (%)	Hacim	Denge
2000	20.572	-11,3	2.350	-15,5	22.922	18.222
2001	17.350	-15,7	6.350	168,4	23.657	11.043
2002	24.005	38,4	17.623	179,4	41.628	6.382
2003	40.862	70,2	10.906	38,1	51.768	29.956
2004	74.702	82,8	13.384	22,7	88.086	61.317
2005	89.530	19,8	14.113	5,4	103.643	75.417
2006	132.172	47,6	27.455	94,5	159.627	104.717
2007	181.311	37,2	45.020	64	226.331	136.291
2008	191.351	5,5	47.974	6,6	239.325	143.377
2009	140.002	-26,83	31.446	-34,45	171.448	108.556
2010	129.227	-7,7	30.899	-1,74	160.126	98.328

Tablo 6. TÜİK verilerine göre Türkiye Kırgızistan dış ticareti.

Kaynak: TÜİK ve Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü

Türkiye'nin Kırgızistan'dan ithalatı dalgalı bir seyir göstermektedir. 1994 yılında 3 milyon 940 bin dolar olan ithalat 1997'de 7 milyon 900 bin dolara çıkmış, 1998 yılından itibaren azalarak 1999'da 4 milyon 606 bin dolar ve 2000 yılında 2 milyon 350 bin dolar olarak gerçekleşmiştir. Sonraki yıllarda ithalat hızla artmaya başlamış ve 2008 yılında en yüksek seviye olan 47,9 milyon dolara yükselmiştir.

Türkiye'nin Kırgızistan'a ihracatında da benzer bir eğilim söz konusudur. 1994 yılında 15 milyon dolar olan ihracat, 1995'te 38 milyon dolara, 1996'da 47 milyon dolara ulaşmıştır. 1997'de azalış göstererek 43 milyon, 1999'da 23 milyon, 2005 yılında 14 milyon ve 2008 yılında en yüksek seviye olan 191 milyon dolara çıkmıştır.

Kırgızistan'ın Türkiye'den ithal ettiği başlıca ürünler makine, telekomünikasyon ürünleri, hazır gıdalar, motorlu taşıtlar, tekstil ve giyim eşyalarıdır. Türkiye'ye ihraç ettiği ürünler arasında ise deri, kürk mamulleri, dokumacılık hammaddeleri, hurda bakır, canlı hayvan ve hayvansal ürünler yer almaktadır.

DTM Bilgi Merkezi verilerine göre Kırgızistan'a yönelik ihracatımızda sanayi ürünleri %99,2 oranında yer tutarken, ithalatımızda tarım ürünleri %84,1, sanayi ürünleri ise %15,8 paya sahiptir.

Kırgızistan'ın 2010 yılında Türkiye'ye ihracatında en önemli kalem 25 milyon dolara ulaşan tarım ve hayvancılık ürünleridir. Özellikle ceviz ve kuru fasulye Kırgızistan için önemli ihraç kalemleridir. 2010 yılında pamuk talebi çok arttığı için 2009 yılında 4'ncü sırada iken 2010 yılı 2'inci sıraya yükselmiştir. Bunun sebebi, pamuğun temel ihracatçıları olan Hindistan, Avustralya ve Pakistan'da sel ve olumsuz üretim şartları sebebiyle pamuk üretiminin azalmasıdır.

5 Sonuç

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ülke Sovyet desteğinden mahrum kalmış, özel tüketimde düşüş görülmüş ve kamu harcamaları artmıştır. Bunun sonucunda 1991-1995 döneminde ulusal gelir 1990'daki seviyesinin yarısına inmiştir. 1998 Rusya krizi ve 2007 yılında dünya piyasalarında yaşanan ekonomik kriz Kırgızistan ekonomisini büyük ölçüde etkilemiştir.

Kırgızistan bağımsızlığını kazandıktan sonra piyasa ekonomisine geçiş çabaları açısından, en liberal kararları uygulayan ülkedir. Orta Asya ülkeleri içinde Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) üye olan tek ülkedir. WTO üyeliği Kırgızistan'ın dış ticaret ve yatırım konularında uluslararası standartları uygulamaya başlamasını sağlamıştır.

Büyümenin yakın komşulardan gelen talebe bağıllığı, ekonominin ve dış şoklara açıklılığı, gıda ve petrol fiyatlarındaki artışın tetiklediği yüksek enflasyon, kuraklıkla bağlantılı gıda ve elektrik üretiminde azalış, enerji kısıtlamaları, krizin ülke ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini arttırmıştır.

Buna rağmen Kırgızistan, uluslararası piyasalarla tam olarak bütünleşmediği için krizin etkileri diğer ülkelere göre daha az hissedilmiştir.

2008'de başlayan küresel kriz, Kazakistan'ın inşaat sektöründeki hızlı büyümeyi yavaşlattığı için Kazak sermayesini itici güç olarak kullanan Kırgızistan'da durgunluğa yol açmıştır.

Kırgızistan ekonomisinde önemli yer tutan Kazak bankalarının küresel krizden etkilenmeleri Kırgızistan'a doğrudan yansımıştır. Bankacılık sisteminin yarısından fazlasını elinde tutan Kazak bankalarının sıkıntıya girmeleri Kırgızistan ekonomisini üzerinde olumsuz etki yaratmıştır.

Buna rağmen Kırgızistan bankalarının dünya bankalarıyla bütünleşme seviyesi yüksek olmadığından diğer ülkelere göre kriz ekonomi üzerinde yıkıcı olmamıştır. Kriz, 2009 yılında Kırgızistan sanayisine %6,4'lük, dış ticaretine %25,4'lük azalma şeklinde yansımıştır.

Kırgızistan krize rağmen konvertibilite ve faiz oranlarında liberalizasyonu gerçekleştirmiştir ama işsizlik ülkenin temel bir sorun olmaya devam etmiştir.

Krizin olumsuz etkilerinin dışında ekonomide yapısal sorunların çözülmemesi, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü, kamunun yeterli gelir sağlamada karşılaştığı sorunlar, vergi kontrolünün sıklığı, sosyal güvenlik sisteminin iyi çalışmaması ve sosyal huzursuzluk, ülkede yoksulluğun artmasında önemli rol oynamıştır. Kırgızistan'da yoksulluk oranı %43 olup, yoksul kesim daha çok Bışkek ve Oş şehirleri dışındaki bölgelerde geçimini hayvancılık ve çiftçilik ile sağlayanlar arasındadır.

Krizden etkilenen Kazakistan ve Rusya'da çalışan işçilerin ülkeye gönderdikleri dövizlerdeki azalma, krizin etkilerini arttırmıştır. Yurt dışından gönderilen dövizlerde 2009 yılından sonra bir artış olmasına rağmen 2008 yılı seviyesine ulaşamamıştır.

Kırgızistan 1993 yılından bu yana IMF'ye üye bir ülkedir. Geçen süre içinde Fon Kırgızistan'a çeşitli araçlarla destek olmuştur. Uzun Dönem Taahhüt Programı (EPA) Kasım 2004 tarihinde tamamlanmış, yeni EPA Programı 2005-2010 döneminde geçerli olmuştur. IMF bu dönemde izlenen politikalardan ve ülkenin makro ekonomik performansını olumlu bulmuştur.

Buna rağmen Kırgızistan'ın bankacılık sistemini yeniden yapılandırması ve iyi bir yönetimi sağlaması IMF için öncelik olarak görmektedir.

Krize rağmen gelir hedefleri kısmen tutturulmuş, dış borçlar azaltılmıştır. Küresel kriz esnasında izlenen para

ve esnek kur politikaları krizin dış şoklarının hafif atlatılmasını sağlamıştır. Fakat yapısal reformlar ve hükümetin icraatlarında saydamlığın sağlanamaması, IMF tarafından eleştirilmiştir.

IMF'nin Yoksulluğun Azaltılması ve Ekonomik Büyüme Planı (PRGF) kapsamında Kırgızistan'ın temel politika öncelikleri; makro ekonomik istikrarın sağlanması, makul bir dış borç stratejisinin oluşturulması, yeterli bir büyüme ve yapısal reformların gerçekleştirilmesi olarak belirlenmiştir.

IMF Yönetim Kurulu 20 Temmuz 2011 tarihinde üç yıl için Kırgızistan'a 66,6 milyon SDR (106 milyon dolar) tutarında Genişletilmiş Fon Kolaylığı (Extended Credit Facility: ECF) kapsamında kaynak tahsis etmiş ve bu miktarın 9,514 milyon SDR'lik kısmının (15,2 milyon dolar) kullanımını serbest bırakmıştır.

Fon'un Kırgızistan'a sağladığı bu destek programı, 2010 yılında meydana gelen iç kargaşanın ortaya çıkardığı istikrarsızlığı giderecek ve makro ekonomik istikrarı sağlayacaktır.

Kırgızistan sınırlı bir iç pazara sahiptir. Orta Asya bölgesinde merkezi konumu, bölge ülkelerine göre serbest piyasa koşullarına daha hızlı ayak uydurması, serbest bölgelerin varlığı, ülkeyi bölgeye yönelik pazara giriş stratejilerinde ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir.

Kırgızistan, Kazakistan ve Çin Halk Cumhuriyeti gibi dünyanın en hızlı büyüyen iki ekonomisi ile komşudur. Bu sebeple yatırımcı için çekici bir ortam oluşturmaktadır. Ülkede ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması durumunda iki komşusu ile birlikte hızlı bir büyüme trendi sağlayabilir ve krizin olumsuz etkilerini daha çabuk giderebilir.

Kaynakça

- Abbas Karaağaçlı, 22.06.2010. "Kırgızistan'da İstikrarsızlık", Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Alma Lucia Romero-Barrutieta, 1 July 2011. Aleš Bulíř and José Daniel Rodríguez-Delgado, The Dynamic Implications of Debt Relief for Low-Income Countries, IMF Working Paper.
- Azamat Dikambaev, Yaz 2009. "Küresel Ekonomik Krizin Kırgız Ekonomisine Etkisi," Turkish Policy Quarterly.
- BBC Türkçe, "Medvedev Kırgızistan'ın Talibanlaşmasından korkuyor," http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2010/06/100618_medvedev_kyrgyz.shtml
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kırgızistan'da İstikrarsızlık, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=715:krgezistanda-istikrarsizlik&catid=83:analizler-ortaasya&Itemid=149
- Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi, Kırgızistan'daki Çatışmaların İç ve
- Dış Dinamikleri, http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=739:krgezistandaki-catmalarn-c-ve-d-dinamikleri&catid=83:analizler-ortaasya&Itemid=149,
- Bişkek Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği, Kırgızistan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik -Ticari İlişkileri, 2010, <http://www.musavirlikler.gov.tr/upload/kir/rapor2010son.doc>
- Central Intelligence Agency, The World Factbook: Central Asia: Kyrgyzstan, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/kg.html>
- Doing Business, Ease of Doing Business In Kyrgyz Republic, <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/kyrgyz-republic>
- International Monetary Fund, 20 June 2011. Press Release No. 11/245.
- International Monetary Fund, 23 May 2011. Executive Board of the International Monetary Fund, "Discussed the Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement (EPA) with the Republic of Kyrgyzstan".
- International Monetary Fund, Caucasus, Central Asia Rebound, But Inflation Poses Risk, IMF Survey online, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/survey/so/2011/car042711b.htm>
- International Monetary Fund, IMF Executive Board Discusses Ex Post Assessment of Longer-Term Program Engagement in the Kyrgyz Republic, <http://www.imf.org/external/np/sec/pn/2011/pn1164.htm>
- International Monetary Fund, IMF Executive Board Approves US\$106 Million Extended Credit Facility Arrangement for the Kyrgyz Republic, <http://www.imf.org/external/np/sec/pr/2011/pr11245.htm>
- International Monetary Fund, Regional Economic Outlook Middle East and Central Asia, April 11, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2011/mcd/eng/pdf/mreo0411.pdf>
- International Monetary Fund, IMF Working Paper, The Dynamic Implications of Debt Relief for Low-Income Countries, <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2011/wp11157.pdf>
- Kırgız Cumhuriyeti Milli İstatistik Komitesi, Ocak-Şubat 2009. Kırgız Cumhuriyeti Sosyal Ekonomik

Durumu.

- Kyrgyz National News Agency, www.kabar.kg/eng/
- Library of Congress - Federal Research Division, Country Profile: Kyrgyzstan, January 2007, <http://lcweb2.loc.gov/frd/cs/profiles/Kyrgyzstan.pdf>
- Mehmet Günel, 15.05.2010. “Kırgızistan Ekonomisi ve Küresel Krizin Etkileri”, İkibinyirmiüç, Sayı 109.
- Milliyet, 28.04.2011
- Milliyet, “Atambayev ‘Tayyip Ağabey para ver’ dedi Erdoğan 50 milyon dolarlık borcu sildi,” <http://ekonomi.milliyet.com.tr/atambayev-tayyip-agabey-para-ver-dedi-erdogan-50-milyon-dolarlik-borcu-sildi/ekonomi/ekonomidetay/28.04.2011/1383380/default.htm>
- Nadir Devlet, 1993. Çağdaş Türkiler: Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, Çağ Yayınları, İstanbul.
- National Bank of The Kyrgyz Republic, www.nbkr.kg
- National Statistical Committee of Kyrgyz Republic, www.stat.kg
- Özcan Yeniçeri, 15.05.2010. “Kırgızistan’da Devrimden Devrime Giden Süreç”, İkibinyirmiüç, Sayı 109.
- Paris Club (2010), Annual Report 2009.
- Sébastien Peyrouse, 2007. The Economic Aspects of the Chinese-Central Asia Rapprochement, Central Asia-Caucasus Institute & Silk Road Studies Program, A Joint Transatlantic Research and Policy Center, Johns Hopkins University, Washington.
- S. Rıdvan Karluk, 2007. Uluslararası Kuruluşlar, 6. Baskı, Beta Basım Yayın A.Ş., İstanbul.
- Silk Road Paper, Economic Aspects of the Chines - Central Asia Rapprochement, http://www.silkroadstudies.org/new/docs/Silkroadpapers/2007/0709China-Central_Asia.pdf
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, www.dtm.gov.tr
- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, Kırgızistan Temel Ekonomik Özellikler Raporu, <http://www.foreigntrade.gov.tr/dtmadmin/upload/ANL/YurtDisiMuteahhitDb/tmh/program/kirgizistan/EK-2.pdf>
- T.C. Başbakanlık Kamu Diplomasisi Koordinatörlüğü, 2010. Türkiye Geniş Türk Coğrafyasına Yüzlerce Projeye Destek Oluyor, Ankara.
- The World Bank, Heavily Indebted Poor Countries (40 countries), <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/EXTDEBTDEPT/0,,contentMDK:20260049~menuPK:528655~pagePK:64166689~piPK:64166646~theSitePK:469043,00.html>
- Turkish Policy Quarterly, <http://www.turkishpolicy.com/>
- Türk Bilimi, 2005: Kırgızistan’da Lale Devrimi, <http://turkbilimi.com/?p=4038>
- Türk Cumhuriyetleri Birliği, Uluslararası İşbirliği Platformu, http://www.turkcumhuriyetleribirligi.com/index.php?option=com_content&task=view&id=12&Itemid=26
- World Bank (çeşitli sayılar), World Development Indicators.